

KNÁLEZU RANĚ GOTICKÉ PODPORY V HRADCI KRÁLOVÉ

MIROSLAV KOVÁŘ – RADEK BLÁHA

On the Finding of the Early Gothic Buttress in Hradec Králové

The article deals with the findings of several fragments of compound pier(s) that prove this type of support in Bohemian Early Gothic architecture that are quite rare to find. The buttresses are characterised by a cylindrical core that connects subtle cylindrical shanks of different diameters. They appear to show the still living response of the classical Gothic style and also document the high standard of the vanished structure. It cannot be ruled out that the elements were set in a mendicant monastery in Hradec Králové perhaps in the second half of the 13th century.

Keywords: Gothic architecture – compound piers – mendicants – Hradec Králové

Příspěvek se zabývá nálezy několika fragmentů svazkových přípor (-y), které jsou jedním s nečetných dokladů tohoto druhu podpor v české raně gotické architektuře. Přípory charakterizuje válcové jádro, se kterým jsou spojeny subtilní válcové drůtky nestejných průměrů. Jsou patrně dokladem dosud živého ohlasu klasické gotiky a současně dokládají vysoký standard zaniklé stavby. Nelze vyloučit, že prvky byly osazeny patrně v průběhu druhé poloviny 13. století v jednom z mendikantských klášterů vysazených v Hradci Králové.

Klíčová slova: architektura gotická – svazkové přípory a pilíře – mendikanté – Hradec Králové



Obr. 1: Hradec Králové. Částečně destruovaný úsek dolní městské hradby mezi čp. 81 a 300 (foto R. Bláha, 2011).

ÚVODEM

V poslední době došlo k výraznému rozhojnění nálezů architektonických detailů, které lze spojovat s gotickou výstavbou v Hradci Králové. Velmi kvalitní a hodnotné jsou především prvky, které souvisí s raně gotickou výstavbou v intravilánu města a jeho suburbii. Zlomky dokládají podobu a kvalitní detail zaniklých objektů, v jejichž formě rezonoval ohlas dobové architektonické produkce. Jejich význam je nadregionální a detaily současně dokládají, že v Hradci Králové působila prvotřídní stavební huť obeznámená s dobovými trendy.

Fragmenty podpory byly objeveny v základech dolní městské hradební zdi nedaleko dnes již zaniklé Pražské brány v Hradci Králové (obr. 1–4).¹⁾ Nápadná je koncentrace dalších raně gotických článků, které byly již dříve nalezeny poblíž místa nálezů uvedených zlomků.²⁾ (obr. 7) Předpokládáme, že prvky (obr. 3, 4) souvisejí s výstavbou mimořádného kláštera dominikánů, jehož architektonický profil odkazuje, pokud můžeme soudit z nalezených zlomků, k vysokému architektonickému standardu, pro který, vyjma kláštera v Opatovicích a snad nedalekých Osic, bychom hledali stěží regionální paralely. Soubor nově nalezených fragmentů hradecké aglomerace byl výběrově publikován, ale k jednotlivým prvkům je třeba se nadále vracet.³⁾

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI

Níže analyzované fragmenty (obr. 3, 4) byly nalezeny v roce 2012 při výzkumu provedeném MVČ (vedoucí výzkumu R. Bláha) v úseku bývalé dolní městské hradby mezi čp. 81 a 300 (Adalbertinum) poblíž bývalé Pražské brány. Výzkum proběhl v souvislosti s přestavbou tohoto úseku bývalé hradební zdi poté, co se roku 2011 částečně zřítla.

Nadzemní části zdiva dolní městské zdi se na této straně historického jádra dochovaly, překryty mladší cihlovou plentou, právě jen v úseku mezi čp. 81 a 300. Zdivo středověkého původu dosahovalo výšky 2,8 m od současného povrchu parkoviště. Šířka zdi činila cca 1,1 m. (obr. 1) Na vnitřní (rubové) straně se nacházely dva pravoúhlé ústupky, které mohou souviset s konstrukcí ochozu. Tlakem svahu byla zeď mírně nakloněna ven. Z tohoto důvodu byla v novější době k vnějšímu líci zdi přizděna na spáru cihlová plenta.

Zhruba 0,2 m pod současnou úroveň terénu (parkoviště) se původní hradební zeď oboustranně rozšiřovala na předzáklad z opuky a velkých pískovců, často druhotně použitých gotických architektonických



Obr. 2: Hradec Králové. Řez zdí zdivem dolní městské hradby. V dolní části snímku patrný základ z druhotně užitých pískovcových architektonických fragmentů (foto R. Bláha, 2012).

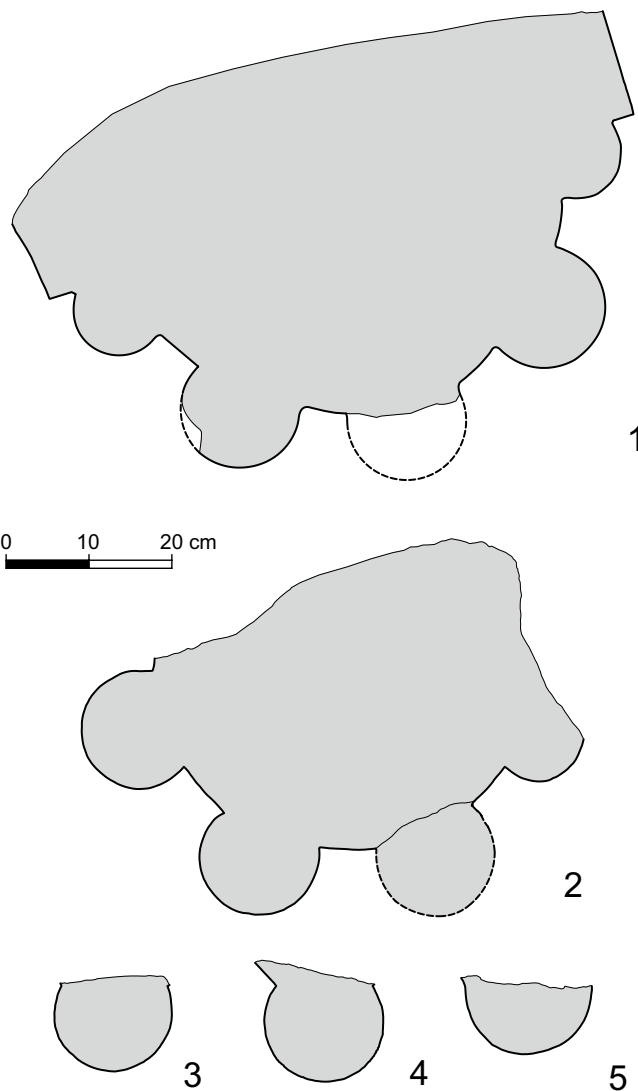


Obr. 3: Hradec Králové. Muzeum východních Čech v Hradci Králové. Fragment pravděpodobně svazkové přípor s válcovým jádrem. Na povrchu je dobře zřetelná původní barevnost (foto M. Beneš).

prvků (obr. 2).⁴⁾ Mezi nimi se nacházely i fragmenty, které jsou předmětem této práce.

STRUČNÝ POPIS PRVKŮ

Nálezy pískovcových fragmentů podpor(y), jsou tvořeny několika zlomky (obr. 3, 4), především téměř zachovalým dílem přízdního článku (obr. 3; 4:1), který dle navazujících krátkých úseků a řazení válcových prutů, byl osazen v rovině zdi. Pojednávaný dílec je vytesán z pískovce a je vysoký 360 mm. Zachována je dvojice ložných ploch člán-



Obr. 4: Hradec Králové. Muzeum východních Čech v Hradci Králové. Tabulka fragmentů asi svazkových přípor s válcovým jádrem. 1 – proměřovaná skica profilace fragmentu na obr. 3 (zaměřil J. Slavík, upravil M. Kovář a M. Semerád, 2021); 2 – zlomek svazkové přípor s válcovým jádrem analogické formy jako na obr. 3, 4:1 (zaměřil M. Kovář, překreslil M. Semerád, 2021); 3 – 5 fragmenty silnějších prutů (viz obr. 4:1 a 4:2) svázaných s válcovým jádrem podpory (zaměřil M. Kovář, překreslil M. Semerád, 2021).

ku, na které ovšem nejsou zřetelné stopy kamenických značek, ani ryté konstrukční linie. Na povrchu článku jsou zřetelné stopy po opracování nástrojem s plochým ostrím. Prvek je tvořen válcovým jádrem, ke kterému přiléhají hustěji řazené válcové dřívky přípor. Přiložené pruty příporek nemají shodné dimenze. Boční pruty, situované nepochybně při stěně, jsou subtilnější než trojice prutů, která je vějířovitě rozložená po povrchu válcového jádra. Silnější pruty pokrývají podstatné zbytky červeného nátěru, který, pokud lze soudit ze sporých fragmentů, se nacházel i na viditelných úsecích dřívku hlavního válcového jádra podpory. Boční subtilní pruty pokrývá nátěr šedozelené barvy, který však nutně nepovažujeme za původní barevnost, neboť zmíněný nátěr pokrýl následně i uvedený červený nátěr. Podstatné je, že zmíněný červený nátěr potlačuje individualizaci silnějších předstupujících válcových dřívků. Toto konstatování má značný význam při klasifikaci a hodnocení prvku. Zcela shodně formovaný a zpracovaný je další fragment, který se od předchozího



Obr. 5: Pivoň (okres Domažlice) – klášter augustiniánů-eremitů. Svazková přípora na rozhraní polí středního chóru (foto M. Kovář, 2016).

liší pouze svou nižší výškou, která činí 410 mm. S dvojicí předchozích prvků úzce souvisí trojice fragmentů válcových dříků (obr. 4:3-5), které svými proporcemi odpovídají masivnějším dříkům přiléhajícím k jádru prvních dvou zmíněných článků. Tyto fragmenty byly součástí uvedené podpory (y). Vzhledem k tomu, že jeden z trojice samostatných dříků má zachovanou plnou výšku, která čítá jen 340 mm, lze předpokládat, že byl součástí dalšího (tedy třetího) bubnu přípory.

STRUČNÝ ROZBOR DETAILŮ

Při hodnocení prvků je třeba předeslat, že jeho klasifikace a slohové zařazení je limitováno faktem, že prozatím nemáme k dispozici bezpečně hlavici, která podporu korunovala a rovněž tíživá je absence patky. Přes uvedené limity je třeba se uvedenými fragmenty podrobněji zabývat, neboť v rámci české architektury 2. poloviny 13. století představují významný a prozatím téměř ojedinělý fenomén (viz níže).

Dosti významnou vypovídající schopnost má vlastní dřík podpory, která byla řešena jako poloviční. Při jeho hodnocení je třeba především zmínit relativně husté řazení prutů válcového jádra a jejich nestejný průměr. Z hlediska klasifikace by nalezené fragmenty dříků odpovídaly nejspíše definici *svazkového podpory*, v našem případě přízdní poloviční přípory, čemuž by odpovídalo zmnožení přípor, odlišné silných, které byly přiloženy k pilířovému jádru.⁵⁾ Zlomky je tedy s opatrností možné klasifikovat jako svazkové.

Významné je také zmíněné barevné pojednání povrchu, které nečiní rozdíl mezi jádrem a přiloženými pruty. Je tedy potlačena jejich individualizace ve prospěch scelení článku. V této souvislosti si zaslouží zmínku, že v pokročilém 12. století se uplatnil v některých regionech pro výrobu přípor tmavý mramor, který současně v jeho užití penetroval do vodorovných prvků stavby. Jde o technologii, jejíž původ je odvozován z regionu v okolí Tournai

a která se v gotice poprvé uplatnila v chórových partiích katedrály v Canterbury (1175–1178).⁶⁾

Bez hodnoty také není fakt, že s válcovým jádrem podpory jsou neoddělitelně spojeny radiálně rozložené dříky prutů. Stejně významnou hodnotu má sdělení, že díly jsou vytesány z jednoho bloku kamene. Uvedené postupy jsou doložitelné u katedrály *Chartres*. Příložky (přípory) zhotovené z jednoho kusu byly v *Chartres* vyzdívány společně s jádrem podle schématu umožňujícího použití jednotlivých šablon.⁷⁾ Takovou racionalizaci výroby kamenických prvků máme doloženo i při novostavbě katedrály v *Soisson*, kde se uplatnila redukce kamenických prvků ve prospěch sériové výroby.⁸⁾

O slohovém charakteru svědčí válcové jádro přístěnné přípory, se kterým, jak již bylo uvedeno, jsou spojeny v jeden celek válcové dříky jednotlivých příporek. V české architektuře nalézáme k tak uspořádaným přízdním příporám poze nevelký počet analogií. Cenné přípory s válcovým jádrem a přiloženými dříky ve středním chóru presbyteria klášterního kostela *augustiniánů-eremitů* v *Pivoni* (obr. 5).⁹⁾ V jeho východní části nalézáme přípory s válcovým jádrem, se kterým jsou svázány válcové dříky subtilních a shodně profilovaných prutů. Výstavba presbytáře byla nejnověji analyzována a navrženo datování do let 1240–1250.¹⁰⁾ K tomu je vhodné podotknout, že středověká architektura je datována především na základě výskytu formálně nejmladšího prvku s tím, že máme k dispozici řadu dokladů komplexního využívání starších forem v mladším období, než kam se hlásí.¹¹⁾

K posledně uvedeným detailům si zaslouží připomenout zajímavou – ale poněkud snad volnější – analogii. Ta je reprezentována přístěnnými příporami v raně gotické lodi (dodatečně následně rozšířené) kostela *sv. Jiljí v Řezně*. K přibližně válcovému jádru se zde pojí nestejně široké dříky příporek, které jsou ovšem odděleny hranami prostupující z válcového jádra. Výstavbu lodi, probíhající mezi lety 1250–1260, realizoval řád německých rytířů přístavbou ke staršímu kostelu.¹²⁾ Není bez zajímavosti,



Obr. 6: Sedlec (okres Kutná Hora). Druhotně zazděný dřík svazkové přípory v areálu Phillip Morris (foto F. Velímský).

že patky a sokly u přípor uplatněné mají svou analogii u svazkových přípor v chóru výše uvedeného pivoňského kláštera. Tato analogie je nám již známa delší dobu¹³⁾ a sluší se připomenout, že (pouze) u dekoru svazkových přípor posledně citované stavby jsou nejnověji shledávány i paralely v rámci pojetí dekoru.¹⁴⁾ Dosud podrobněji nezhodnocen je pozůstatek analogicky utvářeného dříku svazkové podpory s válcovým jádrem, který byl identifikován v *sedleckém cisterciáckém klášteře* (obr. 6).¹⁵⁾ Předpokládá se, že prvek pochází z objektů konventu a nebyl osazen v klášterním kostele.¹⁶⁾

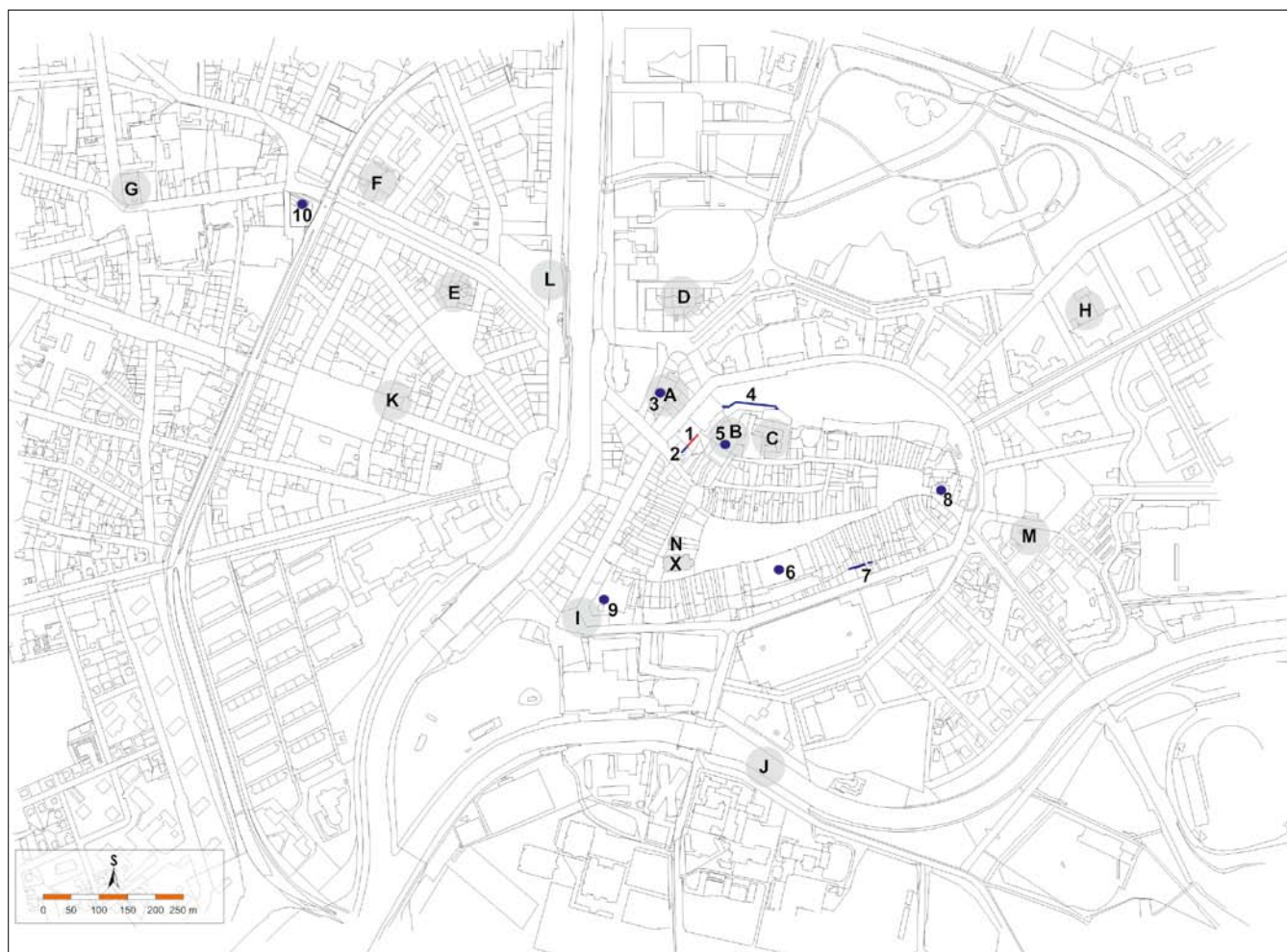
Přízdní přípory, jejichž jádro je tvořeno výsečí válce, se kterým jsou spojeny dříky nestejněho průměru, nalézáme ale i později, například v chóru kostela *Panny Marie v Arnstadtu*, s jehož budováním (s východní částí kostela přibližně od 80. let 13. století)¹⁷⁾ se započalo v 90. letech 13. století od jihozápadu.¹⁸⁾ Již dříve v něm byly shledávány ohlasy francouzského katedrálního stavitelství zprostředkovaného Marburkem.¹⁹⁾

Pokud se poohlédneme do oblasti přilehlého Slezska, tak je vhodné připomenout, že se v nedaleké *Vratislavi* uplatnily zkrácené přístěnné přípory na hranici travě šestiúhelné klenby vnitřního chóru katedrály (běžně intervalově datované do rozmezí let 1244–1272),²⁰⁾ ovšem v tomto případě s polygonálním jádrem, ale rovněž s nestejně silnými válcovými dříky.²¹⁾ Zajímavé je, že uvedený koncept ovšem s přibližně již fasetovaným válcovým jádrem

a připojenými dříky válcových podpor, našel v katedrále své uplatnění v probíhající výstavbě lodi, zahájené snad již v prvním decénii 14. století. Ve střední části, na obvodových stěnách bočních lodí, se uplatnily válcové přípory přiložené k jádru a odsazené, jako v Arnstadtu (chór), od stěn výžlabkem. Válcové přípory již postrádají hlavice, což je patrně nejstarší příklad tohoto řešení ve Slezsku.²²⁾ Jen na okraj připomínáme, že přípory o dvou rozdílných velikostech se uplatnily u východních křížových pilířů²³⁾ u farního kostela v *Ziębicach* ze třetí čtvrtiny 13. století,²⁴⁾ který byl původně ovšem koncipován jako trojlodní bazilika.²⁵⁾

O slohové poloze, které analyzované prvky náleží, svědčí i výše zmíněné i nestejně proporce prutů spojených s válcovým jádrem, ale také relativně husté řazení prutů. V českém materiálu nalézáme svazkový pilíř s válcovým jádrem a nestejně silnými přiloženými dříky prutů později v proslulé kapitulní síni *Vyšebrodského kláštera* (pilíř datován novější literaturou do 60.–70. let 13. století),

při jejíž výstavbě našel ohlas i sasko-durynský prostor a v níž nalézáme též nestejně široké dříky příporek.²⁶⁾ K uvedenému uspořádání profilace podpory je třeba dodat následující. Volně srovnatelné pojetí nacházíme již u časných svazkových válcových pilířů ve východních částech francouzské katedrály v *Bourges* (1195–1214). Jsou u nich zřetelné významné tendence k sjednocení zóny hlavic.²⁷⁾ K uvedeným motivům uplatněným u přípor, je vhodné dále poznamenat, že nestejně silné přípory spojené s válcovým jádrem se uplatnily také již u svazkových pilířů v ochozu katedrály v *Kolíně nad Rýnem* (1260/1265),²⁸⁾ ale zde i později, a též u některých pilířů (po 1261) v západní části lodi *dómu v Halberstadtu*, který prodělal složitý stavební vývoj. V našem případě jsou důležitá západní tři pole lodi, která vyrůstala od poloviny 13. století na místě západního otónského korpusu, ale dokončení této partie se táhlo až k roku 1317.²⁹⁾ Podstatné je konstatování, že tato adaptace stylisticky navazuje na severofrancouzskou vrcholnou gotiku.³⁰⁾ Posledně uvedená řešení se pak poněkud liší od pilířů s válcovým jádrem, se kterým jsou spojeny dříky příporových prutů shodné velikosti. Tyto podpory jsou běžně klasifikovány jako „kantonované“ a známe je například z lodi augustiniánského klášterního kostela *St. Pölten* (adaptace staršího chrámu, těžiště výstavby před svěcením v roce 1228, obnova po požáru 1267).³¹⁾ Základní princip však i v těchto případech zůstává stejný.



Obr. 7: Mapka s dosavadními význačnějšími nálezy druhotně přemístěných (převážně raně gotických) architektonických fragmentů ve vztahu k zaniklým sakrálním i profánním stavbám (údaje z: M. Kovář a kol., *Svědkové zaniklých staveb. Hradec Králové 2008*, s. 5–7, 40).

1 – místo nálezu svazkové přípory mezi čp. 81 a 300; 2 – čp. 81; 3 – čp. 627; 4 – terasy pod bývalým hradem a purkrabstvím; 5 – areál hradu (čp. 90, 230 a 680); 6 – jezuitská kolej; 7 – hradby u zdravotní školy v Komenského třídě; 8 – čp. 126; 9 – areál bývalého pivovaru; 10 – čp. 346; (mimo záběr mapy je místo nálezu souboru prvků v základech bývalé barokní vily „Zámečku“ na Novém Hradci Králové, viz R. Bláha – M. Kovář – J. Slavík, o. c. v pozn. 3); X – městský chrám sv. Duchy; doložené či důvodně předpokládané raně gotické stavby: A – dominikánský klášter; B – královský hrad; C – minoritský klášter; D – kostel sv. Jakuba s farou a špitálem německých rytířů s kaplí sv. Alžběty; E – klášter dominikánek; hypotetické raně gotické stavby: F – kostel sv. Jakuba; G – kostel sv. Mikuláše; H – kostel sv. Václava; I – kostel sv. Vavřince; J – kostel sv. Martina; K – kostel sv. Kříže; (mimo záběr mapy: kostel sv. Štěpána v oblasti křižovatky ulic Kydlinovské a U Fotochemy na Pražském předměstí); stavby doložené od 14. století: L – špitál sv. Anny; M – špitál sv. Antonína; N – kaple sv. Klimenta.

Na závěr je třeba připomenout, že podoba přípor mohla být ovlivněna i jinými aspekty. Není nezajímavé, že někdy odlišné a náročněji utvářené podpory, mohou být i odrazem liturgického provozu.³²⁾ Například „kantonované“ pilíře v lodi světoznámé katedrály v *Laonu* naznačují pozici chóru laiků, který, jako například i u katedrály ve Well-su, byl tak v prvotním plánu akcentován. Čtveřice odlišně formovaných pilířů udává pozici krucifixu a rozhraní mezi partií učenou pro laiky a kleriky (v úrovni východní dvojice „kantonovaných“ pilířů).³³⁾

ZÁVĚREM

Pokud budeme nalezené zlomky spojovat s výstavbou mendikantských klášterů v Hradci, pak představují ne zcela běžně řešené podpory u mendikantů, ale i v české architektuře, kde pro takové formování podpory nacházíme pouze několik příkladů. V každém případě fragmenty svazkové podpory velmi pravděpodobně dokazují (při-

nejmenším) ohlas klasické gotiky, která nalezla v Hradci rychlou odezvu. Studované zlomky, vedle dalších, současně dokládají nadregionální význam hradecké aglomerace v průběhu raně gotiky. Lze jen opětovně litovat zániku zdejších velmi důležitých raně gotických staveb.

MGR. MIROSLAV KOVÁŘ, PH.D.: OSVČ A NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE V HL. MĚSTĚ PRAZE, NA PERŠTÝNĚ 356/12, PRAHA 1

KOVAR.MIROSLAV@NPU.CZ

MGR. RADEK BLÁHA: MUZEUM VÝCHODNÍCH ČECH V HRADCI KRÁLOVÉ, ELIŠČINO NÁBŘEŽÍ 465, 500 03 HRADEC KRÁLOVÉ 3

R.BLAHA@MUZEUMHK.CZ

SEZNAM LITERATURY

- Adamski, J. 2016: Uwagi o chronologii budowy i stylu czternastowiecznego korpusu katedry wrocławskiej, in: R. Kaczmarek – D. Galewski, Katedra Wrocławska na przestrzeni tysiąclecia. Studia z historii architektury i sztuki. Wrocław, s. 79–89.
- Binding, G. 1995: Beiträge zum Gotik-Verständnis. Köln.
- Binding, G. 1998: Der gotische Gliederpfeiler, Wallraf-Richartz-Jahrbuch 59, s. 29–58.
- Binding, G. 2000: Was ist Gotik? Eine Analyse der gotischen Kirchen in Frankreich, England und Deutschland 1140–1350. Darmstadt.
- Binding, G. 2002: Hochgotik. Die Zeit der grossen Kathedralen. Köln.
- Bláha, R. – Kovář, M. – Slavík, J. 2014: Z nových přírůstků lapidária Muzea východních Čech v Hradci Králové, in: M. Novák – P. Burgert red., Sborník k počtě Jiřího Kalfersta. Suppl. 1: Archeologie východních Čech. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, s. 25–35.
- Bláha, R. – Slavík, J. – Zikmund-Lender, L. 2017: Urbanismus a architektura, in: R. Bláha a kol., Hradec Králové. Historie – kultura – lidé. Praha, s. 625–720.
- Bony, J. 1983: French Gothic Architecture of the Twelfth and Thirteenth Centuries. Berkeley.
- Fernie, E. 1984: The Use of Varied Nave Supports in Romanesque and Early Gothic Churches, Gesta 23, s. 107–117.
- Fernie, E. 1987: La fonction liturgique des piliers cantonnés dans la nef de la cathédrale Laon, Bulletin monumental 145, s. 257–266.
- Frdlíková, M. – Cimler, Č. 2020: Stavební historie pivoňského kláštera, in: M. Zemek – Z. Procházka, Hrad Starý Herštein, Pivoň a Vranov v proměnách staletí. Burg Hirschstein, Stockau und Frohnau im Wandel der Jahrhunderte. Domažlice, s. 221–242.
- Grzybowski, A. 2014: Gotycka architektura murowana w Polsce. Warszawa.
- Herrmann, Ch. 2015: Schlesien, in: Ch. Herrmann – D. von Winterfeld edd., Mittelalterliche Architektur in Polen. Romanische und gotische Baukunst zwischen Oder und Weichsel. Petersberg, s. 551–723.
- Jarzewicz, J. 2016: Tradycja i innowacja w gotyckiej architekturze katedry wrocławskiej, in: R. Kaczmarek – D. Galewski, Katedra Wrocławska na przestrzeni tysiąclecia. Studia z historii architektury i sztuki. Wrocław, s. 51–66.
- Kimpel, D. – Suckale, R. 1995: Gotische Architektur in Frankreich 1130–1270. München (2. vydání).
- Kovář, M. 2016: Na okraj k opomíjeným architektonickým formám raně gotického presbytáře augustiniánského (dříve vilemitského) kláštera v Pivoni, Minulosti Západočeského kraje 51, s. 201–221.
- Kovář, M. A. kol. 2008: Svědkové zaniklých staveb. Hradec Králové.
- Kozaczewska-Golasz, H. 1986: Miejskie kościoły parafialne pierwszej połowy XIII. w. na Śląsku, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki 31, s. 17–42.
- Kuthan, J. 1994: Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Vimperk.
- Leopold, G. – Schubert, E. 1984: Der Dom zu Halberstadt bis zum gotischen Neubau. Berlin.
- Mader, F. 1933: Die Kunstdenkmäler von Bayern. Die Kunstdenkmäler der Oberpfalz XII. Stadt Regensburg II. Die Kirchen der Stadt (mit Ausnahme von Dom und St. Emmeram). München.
- Mertens, K. 1982: Stadtkirchen in Thüringen. Berlin.
- Möbius, F. und H. 1969: Sakrale Baukunst. Berlin (3. Auflage).
- Pospíšil, A. 2015: Sedlec – příběh podivuhodného místa Kutné Hory. Kutná Hora: Nadace Kuná Hora.
- Prix, D. 2010: Vyšší Brod a Naumburg, in: M. Studničková, Čechy jsou plné kostelů. Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc. Praha: Lidové Noviny, s. 268–283.
- Recht, R. 1978: L'ancienne église dominicaine de Colmar, Congrès archéologique 136, Paris, s. 9–24.
- Rostás, T. 2008: Zwei gotische Pfeilerformen in Mitteleuropa, Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege 62, s. 539–564.
- Schurr, M. C. 2007: Gotische Architektur im mittleren Europa: 1220–1340. Von Metz bis Wien. München – Berlin.
- Slavík, J. – Sommer, J. 2001: Nález gotických architektonických článků v Hradci Králové, Zprávy památkové péče 61, s. 195–201.
- Wagner-Rieger, R. 1988: Mittelalterliche Architektur in Österreich. St. Pölten.
- Zieliński, J. 1963: Kościół farny w Ziębicach i jeho architektura z XIII. wieku, Roczniki Sztuki Śląskiej 2, s. 5–15.

POZNÁMKY

- 1) K vývoji opevnění viz R. Bláha – J. Slavík – L. Zikmund-Lender, Urbanismus a architektura, in: R. Bláha a kol., Hradec Králové. Historie – kultura – lidé. Praha 2017, s. 644. Prvky byly zjištěny při výzkumu R. Bláhy, který rovněž zajistil jejich deponaci. Zhodnocení a rozbor detailů provedl M. Kovář.
- 2) J. Slavík – J. Sommer, Nález gotických architektonických článků v Hradci Králové, Zprávy památkové péče 61, 2001, s. 195–201.
- 3) R. Bláha – M. Kovář – J. Slavík, Z nových přírůstků lapidária Muzea východních Čech v Hradci Králové, in: M. Novák – P. Burgert red., Sborník k počtě Jiřího Kalfersta. Suppl. 1: Archeologie východních Čech. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2014, s. 32.
- 4) Podrobný popis nálezu situace R. Bláha – M. Kovář – J. Slavík, o. c. v pozn. 3, s. 25–28.
- 5) Takto jsou specifikovány svazkové pilíře např. G. Binding, Was ist Gotik? Eine Analyse der gotischen Kirchen in Frankreich, England und Deutschland 1140–1350. Darmstadt 2000, s. 236; analogicky též, Beiträge zum Gotik-Verständnis. Köln 1995, s. 83; dále srov. též, Der gotische Gliederpfeiler, Wallraf-Richartz-Jahrbuch 59, 1998, s. 29.
- 6) J. Bony, French Gothic Architecture of the Twelfth and Thirteenth Centuries. Berkeley 1983, s. 159.
- 7) D. Kimpel – R. Suckale, Gotische Architektur in Frankreich 1130–1270. München 1995, s. 253 (2. vydání).
- 8) Tamtéž, s. 264.
- 9) Profilaci přípor v podélných zdech chóru publikoval M. Kovář, Na okraj k opomíjeným architektonickým formám raně gotického presbytáře augustiniánského (dříve vilemitského) kláštera v Pivoni, Minulosti Západočeského kraje 51, 2016, s. 219 a 215, obr. 11:1.
- 10) M. Frdlíková – Č. Cimler, Stavební historie pivoňského kláštera, in: M. Zemek – Z. Procházka, Hrad Starý Herštein, Pivoň a Vranov v proměnách staletí. Burg Hirschstein, Stockau und Frohnau im Wandel der Jahrhunderte. Domažlice 2020, s. 232.
- 11) K poslední uvedené výkladu, příznačně pro dnešní dobu kriticky laděnému, se vyjádříme na jiném místě.
- 12) F. Mader, Die Kunstdenkmäler von Bayern. Die Kunstdenkmäler der Oberpfalz XXII. Stadt Regensburg II. Die Kirchen der Stadt (mit Ausnahme von Dom und St. Emmeram). München 1933, s. 3 a obr. 5 na téže straně.
- 13) M. Kovář ji připoměl v dosud nepublikovaném rukopisu pro Lidové Noviny o přehledu architektury mendikantských staveb v Čechách.
- 14) M. Frdlíková – Č. Cimler, o. c. v pozn. 10, s. 230, pozn. 64.
- 15) Za upozornění, zapůjčení dokumentace a svolení k publikaci srdečně děkujeme Mgr. Filipu Velímskému, Ph.D. z ARÚ AV ČR, Praha v. i. který prvek nalezl. Zlomek byl populárně publikován v knize A. Pospíšil, Sedlec – příběh podivuhodného místa Kutné Hory. Kutná Hora 2015, nepag. obrazová příloha.
- 16) Byl nalezen mezi klášterním kostelem a opatskou kaplí.
- 17) K. Mertens, Stadtkirchen in Thüringen. Berlin 1982, s. 150.
- 18) M. C. Schurr, Gotische Architektur im mittleren Europa: 1220–1340. Von Metz bis Wien. München – Berlin 2007, s. 288.
- 19) F. und H. Möbius, Sakrale Baukunst. Berlin 1969, s. 169 (3. Auflage).
- 20) Nověji např. Ch. Herrmann, Schlesien, in: Ch. Herrmann – D. von Winterfeld edd., Mittelalterliche Architektur in Polen. Romanische und gotische Baukunst zwischen Oder und Weichsel. Petersberg 2015, s. 563. K příporám nověji J. Jarzewicz, Tradycja i innowacja w gotyckiej architekturze katedry wrocławskiej, in: R. Kaczmarek – D. Galewski, Katedra Wrocławska na przestrzeni tysiąclecia. Studia z historii architektury i sztuki. Wrocław 2016, s. 60 a obr. 13, na s. 61.
- 21) T. Rostás, Zwei gotische Pfeilerformen in Mitteleuropa, Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege 62, 2008, s. 560. Tyto podpory jsou klasifikovány jako „kantonované“ pilíře, tedy termínem, který je v novější německé odborné literatuře vyhrazen jinému pojetí podpor.
- 22) J. Adamski, Uwagi o chronologii budowy i stylu czternastowiecznego korpusu katedry wrocławskiej, in: R. Kaczmarek – D. Galewski, o. c. v pozn. 20, s. 86.
- 23) J. Zieliński, Kościół farny w Ziębicach i jeho architektura z XIII. wieku, Roczniki Sztuki Śląskiej 2, 1963, s. 6.
- 24) A. Grzybowski, Gotycka architektura murowana w Polsce. Warszawa 2014, s. 55, 56. Jindy je výstavba lodi datována do poslední čtvrti 13. století, viz Ch. Herrmann, o. c. v pozn. 20, s. 575.
- 25) H. Kozaczewska-Golasz, Miejskie kościoły parafialne pierwszej połowy XIII. w. na Śląsku, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki 31, 1986, s. 26.

- 26) D. Prix, Vyšší Brod a Naumburg, in: M. Studničková, Čechy jsou plné kostelů. Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc. Praha 2010, s. 269.
- 27) J. Binding, Hochgotik. Die Zeit der grossen Kathedralen. Köln 2002, s. 98, 100 a obr. na s. 100, 101.
- 28) Zde jsou chápány jako „kantonované“ pilíř rozšířené o dodatečné přípory, viz M. C. Schurr, o. c. v pozn. 18, s. 83. Odkazuje na analogické prvky v katedrále Amiens a dále v Metách.
- 29) Např. F. und H. Möbius, o. c. v pozn. 19, s. 188, datují výstavbu do rozmezí let 1252–1266. Finalizaci prací na začátku 14. století uvádí také G. Leopold – E. Schubert, Der Dom zu Halberstadt bis zum gotischen Neubau. Berlin 1984, s. 76. Nověji např. M. C. Schurr, o. c. v pozn. 18, s. 309. Mezi zde uplatněnými válcovými pilíři s přiloženými či volně stojícími příporami, se zde uplatnilo (na jižní straně) i řešení pilíře, s připojenými nestejně širokými dřívky, jehož součástí je ovšem na jedné straně i ondulovaný profil.
- 30) Z hlediska dalšího vývoje profilu není nezajímavé, že válcové dřívky přízedních přípor přiložených k jádru podpory brzy nahradily hruškové pruty, které nacházíme již ve slavné sakristii kolínské katedrály, která byla vysvěcena v roce 1277, viz M. C. Schurr, o. c. v pozn. 18, s. 318. Uvedené řešení je však již další kapitolou v rozvoji poklasických gotických stavebních forem, které se u mendikantů prosadilo v pozoruhodném chóru s linearizovanými příporami dominikánského kostela v Colmaru. K němu např. R. Recht, L'ancienne église dominicaine de Colmar, Congrès archéologique 136, 1978, zejm. s. 14. Zde je uvedena datace až do druhého desetiletí 14. století, tamtéž s. 18. Nyní je uváděna starší datace vztažená ke svěcení oltářů k roku 1291.
- 31) R. Wagner-Rieger, Mittelalterliche Architektur in Österreich. St. Pölten 1988, s. 106; též T. Rostás, o. c. v pozn. 21, s. 557.
- 32) K tomu již E. Fernie, The Use of Varied Nave Supports in Romanesque and Early Gothic Churches. Gesta 23, zejm. s. 109, 112, 113.
- 33) E. Fernie, La fonction liturgique des piliers cantonnés dans la nef de la cathédrale Laon, Bulletin monumental 145, 1987, zejm. s. 257, 260, 262, 265, 266.
- me M. Kovář, Überzeichnung M. Semerád, 2021); 3-5 Fragmente der stärkeren, mit dem zylindrischen Dienstkern verbundenen Stäbe (s. Abb. 4:1 und 4:2 – Aufnahme M. Kovář, Überzeichnung M. Semerád, 2021).
- Abb. 5: Pivoň (Stockau, Bez. Domažlice [Taus]), Augustiner-Eremitenklster. Mittelchor, Bündeldienst zwischen den Jochen (Foto M. Kovář, 2015).
- Abb. 6: Sedlec (Teil von Kutná Hora [Kuttenberg]), Fabriksareal Phillip Morris, ehemaliges Zisterzienserstift. Der sekundär eingemauerte Bündeldienst (Foto F. Velínský).
- Abb. 7: Hradec Králové, Karte der bislang identifizierten bedeutenderen Funde von sekundär translozierten (vor allem frühgotischen) Architekturfragmenten im Bezug zu verschwundenen Sakral- sowie Weltbauten (übernommen aus: M. Kovář u Koll., Svědkové zaniklých staveb [Die Angaben der verschwundenen Bauten], Hradec Králové 2008, S. 5–7, 40):
- 1 – Fundort des Bündeldienstes zwischen den Häusern Nr.-Konskr. 81 und 300;
- 2 – Nr.-Konskr. 81;
- 3 – Nr.-Konskr. 627;
- 4 – Terrassen unter der ehemaligen Burg und dem Burggrafenhaus;
- 5 – ehemalige Burg (Nr.-Konskr. 90, 230, 680);
- 6 – Jesuitenkolleg;
- 7 – Stadtmauer bei der berufsbildenden Schule im Bereich der Gesundheitslehre in der Komenského Str.;
- 8 – Nr.-Konskr. 126;
- 9 – ehemalige Brauerei;
- 10 – Nr.-Konskr. 346.
- (Außerhalb des Kartenausschnitts befindet sich der Fundort von einem Ensemble von Baugliedern im Fundament der verschwundenen Barockvilla „Zámeček“ [Schlößchen] in Nový Hradec Králové /s. R. Bláha-M. Kovář-J. Slavík, Zit. in Anm. 3/)
- X – Stadtpfarrkirche des Hl. Geistes.
- Belegte oder berechtigt vorausgesetzte frühgotische Bauten:
- A – Dominikanerkloster;
- B – landesfürstliche Burg;
- C – Minoritenkloster;
- D – die St. Jakobskirche mit Pfarre und Deutschordensspital mit Kapelle der hl. Elisabeth;
- E – Kloster der Dominikanerinnen.
- Hypothetische frühgotische Bauten:
- F – St. Jakobskirche;
- G – St. Nikolauskirche;
- H – St. Wenzelskirche;
- I – St. Laurentiuskirche;
- J – St. Martinskirche;
- K – Kreuzkirche;
- (Außerhalb des Kartenausschnitts: St. Stephanskirche in der Prager Vorstadt im Bereich der Kreuzung der Straßen Kydlínovská und U Fotochemy);
- Die seit dem 14. Jahrhundert belegten Bauten:
- L – St. Annenspital;
- M – Spital des hl. Antonius;
- N – St. Klemenskapelle.

ZUM FUND DES FRÜHGOTISCHEN DIENSTES IN HRADEC KRÁLOVÉ

Der Beitrag widmet sich etlichen Funden von frühgotischen Bündeldienstteilen aus Hradec Králové (Königgrätz), sehr wahrscheinlich aus der 2. Hälfte (wahrscheinlich dem dritten Viertel) des 13. Jahrhunderts stammend, die wohl einen der wenigen Belege der Bündeldienste in der einheimischen Produktion darstellen. Die Bauglieder charakterisiert der zylindrische Kern, mit dem subtile runde Schäfte ungleicher Durchmesser verbunden sind. Die Funde sind als Fragmente eines oder mehrerer Bündeldienste klassifiziert, der (die) im Innenraum in die Wand eines der verschwundenen Königgrätzer Bauten eingebaut war(en). Es ist nicht auszuschließen, es möge das Dominikanerkloster gewesen sein, mit dem auch weitere frühgotische Bauglieder verbunden sind. In jedem Fall bilden sie Beleg der Intensität des Widerhalls der klassischen Gotik und belegen zugleich den hohen Standard des verschwundenen Baus. Man kann nicht ausschließen, dass sie zu den Details eines der Königgrätzer Bettelordensklöster zählten.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Hradec Králové (Königgrätz). Der zum Teil eingestürzte Abschnitt der unteren Stadtmauer zwischen den Häusern Nr.-Konskr. 81 und 300 (Foto R. Bláha, 2011).

Abb. 2: Hradec Králové. Untere Stadtmauer, Schnitt über das Mauerwerk. In der unteren Partie deutliches Fundament aus sekundär verwendeten Sandstein-Architekturfragmenten (Foto R. Bláha, 2012).

Abb. 3: Hradec Králové, Museum Ostböhmens in Hradec Králové. Fragment wohl von einem Bündeldienst mit zylindrischem Kern, deutliche ursprüngliche Farbigekeit der Oberfläche (Foto M. Beneš).

Abb. 4: Hradec Králové, Museum Ostböhmens. Tabelle der Fragmente von möglichen Bündeldiensten mit zylindrischem Kern: 1 – abgemessene Skizze der Profilierung des Details aus der Abb. 3 (Aufnahme J. Slavík, Gestaltung M. Kovář und M. Semerád, 2021); 2 – Bündeldienstfragment mit zylindrischem Kern von analogischer Form (s. Abb. 3, 4:1 – Aufnah-